

René den Ouden

De moederbanden

ROMAN

Proloog

Altijd wanneer het sneeuwt, gaat het druppelen in mijn geheugen. Zelden is de sneeuw zo vroeg gevallen als dit jaar. Langzaam wordt alles toegedekt onder een dik wit pak dat alle geluiden lijkt te absorberen, alsof met het vallen van de sneeuw een hoorbare stilte over de stad valt. De Amstel een gladde zwarte spiegel, de Magere Brug getooid met een snoer van lichtjes. Daarboven dwarrelende vlokken in de donkere avondlucht. De stad lijkt één grote sneeuwbol waar een onzichtbare hand flink aan geschud heeft.

Vandaag zou ze tachtig jaar geworden zijn. Nog elf dagen en dan is ze een jaar dood. Het schijnt vaak voor te komen dat mensen sterven in hun favoriete jaargetijde, alsof ze het voor het uitkiezen hebben. De winter was haar seizoen, december haar maand.

Voor het eerst ga ik weer eens naar een uitvoering van een opera. Meteen maar *Don Giovanni*, de lievelingsopera van mijn moeder. Het is tenslotte haar verjaardag. Ik ga alleen. Sommige dingen moet je alleen doen. Dan draag je vanzelf de nodige geheimen mee, grote en kleine. Hoewel, een geheim draag je niet. Was het maar te dragen, dan kon je het zo nu en dan naast je neerleggen. Niemand weet wat er werkelijk gebeurd is die decemberavond vorig jaar, toen ik in dat laatste uur alleen bij haar was.

Ruim op tijd kom ik aan bij de Stopera. Ik lever mijn jas in bij de garderobe en ga meteen de zaal in. Ik houd van de stilte van een concertzaal voor aanvang. De voelbare spanning van wat komen gaat, gepaard aan het langzaam vollopen van de zaal, het gezoem van fluisterende stemmen en ruisende rokken.

Ineens staat ze naast me. Ze glimlacht naar me, strijkt haar rok glad en gaat zitten. Haar glimlach moet ik nog op me in laten werken wanneer ik een flard van haar gesprek met de vrouw naast haar opvang. Het zijn maar een paar woorden die ik versta, de rest vervliegt in het gegons van stemmen en gestommel van mensen die hun plek zoeken. Het zijn vier woorden. Ze raken me.

‘Muziek kan levens redden.’

Ik probeer meer op te vangen van het gesprek, maar dat lukt amper. Pas wanneer de meeste mensen zitten en het weliswaar voller maar ook rustiger is geworden in de zaal, hoor ik opnieuw flarden van wat die andere vrouw tegen haar zegt.

‘Stilte in muziek is bij... iets anders dan...’

Ze buigt naar de vrouw toe. Stiekem buig ik een beetje mee, wat me nog een paar woorden oplevert: ‘... onderscheid... stilte... verstomming...’ Met het dimmen van de zaallichten, vlak voordat de eerste tonen klinken, daalt haar stem in volume en toonhoogte. Een laag register. Een echte alt.

Vanuit mijn ooghoek kijk ik naar haar. Ze draagt een zwarte rok en een rode blouse, tot de hals gesloten. Klassieke schoonheid. Donkere volle krullen boven een glasachtig gezicht. Heldere blauwe ogen, als saffieren

ingelegd. Haar handen in haar schoot. Lange, slanke vingers, broos en krachtig tegelijk. De wijsvinger van haar rechterhand streelt de vingers van haar linkerhand. Ik kan mijn ogen er niet van afhouden, het heeft een hypnotiserende werking op mij en het roept direct een beeld op, alsof haar vinger mijn geheugen streelt.

Het is de avond van donderdag 10 februari 1966. Mijn moeder draagt mij op haar arm een ziekenhuiskamer binnen. Ik zie een vrouw in bed liggen. Ze ligt vrijwel geheel onder de dekens. Haar rechterhand ligt roerloos op het laken, alsof het een afgesneden lichaamsdeel is. Er zit een diepblauwe plek op de inwitte huid van de hand. Pas vele jaren later zal ik de gruwelijke betekenis kennen van dit beeld. Mijn moeder laat mij naar haar toe buigen, de vrouw kust mij op de wang. Koude lippen. De vingers van haar andere hand openen zich. Er liggen twee lichtblauwe schelpen in. Ik graai ernaar, maar de vrouw drukt de schelpen in de hand van mijn moeder.

Een uur later sterft de vrouw, mijn peettante.

Het meisje of de vrouw naast mij kan evengoed twintig als veertig zijn. Onmogelijk te schatten. De aderen op haar handen wijzen subtiel op een wat hogere leeftijd, maar in haar poppensnoet glanst de jeugdige schoonheid van een meisje. De woorden die ik daarnet van haar opving, blijven gonzen in mijn hoofd.

‘Muziek kan levens redden.’

Ik blijf kijken naar haar handen, de strelende vinger die elke vinger van de andere hand beroert; omlaag,

omhoog, over het vingertopje en dan aan de binnenkant weer omlaag.

Als op het podium de bariton en de sopraan het beroemde liefdesduet tussen Don Giovanni en Zerlina inzetten, ben ik ineens weer terug in de verpleeghuiskamer.

Het is de avond van donderdag 16 december 2004. Mijn moeder zit in haar rolstoel, ik tegenover haar aan tafel. We luisteren voor de laatste keer naar haar lijflied op de moederbanden: *Reich mir die Hand mein Leben*, het vrolijke duet uit *Don Giovanni* dat ze in de kracht van haar leven zong met haar broer Peter. Ze gaapt. Ze pakt de slappe hand van haar verlamde arm vast, ze tilt die even omhoog. Haar scheve mond grijnslacht: 'Daar zit niet veel *Leben* meer in.'

Een uur later gaat mijn moeder sterven.

Op het podium klinkt de uitvoering van de hedendaagse professionals. Ik luister naar de verschillen tussen deze uitvoering en de versie van mijn moeder en mijn oom, die ik ontelbare malen heb gehoord op de moederbanden. Uiteindelijk hoor ik alleen maar de stem van mijn moeder.

Ach soll ich wohl es wagen?

Mein Herz, o sag es mir!

Ich fühle froh dich schlagen

Und steh doch zitternd hier

Ik sluit mijn ogen. Op het scherm van mijn oogleden zie ik de roerloze hand van mijn moeder op tafel liggen, een uur voor haar dood. Daaroverheen glijdt het beeld van mijn tantes hand. Twee levenloze handen die bijna een eeuw familieleven omspannen. De eerste dode reikt de laatst levende de hand.

Na afloop van de voorstelling verlies ik het meisje met de zichzelf strelende handen uit het oog. Ik merk dat ik haar zoek. Bij de garderobe zie ik haar staan, midden in het gedrang. Ik kan haar in de drukte niet naderen, opnieuw verlies ik haar uit het oog. Als ik even later buiten kom, staat daar in eerste instantie alleen die andere vrouw – haar moeder, haar tante, haar vriendin?

De andere vrouw roept een naam en wenkt: ‘Liora. Hier.’ Ik kijk om en uit de mensenzee komt ze lachend tevoorschijn, en terwijl ze naar de vrouw loopt, knikt ze in het voorbijgaan nog even naar mij.

‘Sneeuw!’ roept ze bijna kinderlijk opgetogen. De vrouw lacht. Ze geven elkaar een arm en lopen de nacht in. Aan haar, denk ik, zou ik het hele verhaal willen vertellen. Het verhaal dat al vanaf mijn jongste jaren in mij sluimert en dat met het vinden van de moederbanden alleen maar raadselachtiger is geworden. Om te beginnen zou ik haar zeggen dat als muziek al levens kan redden, ook het omgekeerde waar kan zijn: muziek kan doodsverlangen voeden. Aan haar zou ik alles kunnen vertellen, waarom weet ik op dat moment niet.

Ik kijk haar na. Voorzichtig schuifelend door de

sneeuw gaat ze gearmd met de andere vrouw de Blauwbrug op. Haar rechterhand zoekt steun aan de brugleuning. Ze draagt een rood mutsje waarop de vlokken blijven liggen. Vlak voordat ze in de sneeuwmist verdwijnt, weet ik ineens heel zeker dat ik haar weer wil ontmoeten.

Sneeuw, zeg ik in gedachten tegen haar, met sneeuw begint dit verhaal.

Het ongeluk

In het oorverdovend stille moment dat volgt op de klap, weigeren haar hersenen te registreren wat haar handen omklemmen en strelen tegelijk. Alsof haar vingers proberen te bevatten wat niet via haar ogen wil doordringen. Terwijl de vrieskou door verwrongen staal snijdt en de sneeuw de slachtoffers langzaam bedekt, hervat zij nauwelijks hoorbaar het lied dat ze zojuist nog samen zongen.

Bist du bei mir, geh' ich mit Freuden

Haar stem zacht en licht als de vlokken op haar lippen.

Zum Sterben und zu meiner Ruh

Wat in haar schoot ligt krijgt geen vorm, mag geen vorm krijgen, laat staan een naam.

Zum Sterben und zu meiner Ruh

Niets gehoord. Niets gevoeld. Niets gezien. Niets gebeurd.

Om kwart over drie, op maandag 31 januari 1966, werd Anne Thijsen uit het autowrak gezaagd, terwijl de sneeuw, die naar later bleek weken zou aanhouden, onafgebroken bleef vallen. Haar twee vriendinnen waren op slag dood na de frontale aanrijding met een vrachtauto die de voorrangsweg van Uden naar Nijmegen had genegeerd en in volle vaart was doorgereden. In de ravage die de brandweerlieden aantroffen, was

snel duidelijk dat Anne als enige nog in leven was. De zichtbare verwonding aan Anne was een blauwe plek op haar rechterhand. Verder was zij ogenschijnlijk ongeschonden. Maar ze sprak geen woord.

Ineens was het aardedonker toen Selina aan het eind van die middag in Schijndel, een dorp dat als de nauwe hals van een zandloper tussen de oude stad Den Bosch en de nieuwe stad Eindhoven lag, de brede houten trap van haar huis afdaalde. Het rinkelen van de telefoon in de hal klonk in deze plotseling ingetreden duisternis onheilspellend. Ze hoorde haar oude moeder roepen.

‘Lina!’

‘Ja, ja, ik kom.’

De treden van de trap kraakten onder Selina’s voetstappen. In dit huis, herbouwd op de grond van de voormalige ouderlijke woning die verwoest was door een zwaar bombardement in de Tweede Wereldoorlog, stond Selina aan het hoofd van haar grote gezin. Haar moeder, die slecht ter been was, woonde bij hen in. Dit huis aan het Plein 1944 was het dagelijkse toneel van tien opgroeiende kinderen die met vrienden en vriendinnen binnenvielen en door elkaar heen schreeuwden om aandacht in een kakofonie van stemmen. Dit huis bezat het vermogen om dat drukke leven te absorberen, doordat het door Gijsbert, de vader van de tien kinderen, geschraagd, betimmerd en beslagen was met eikenhouten lambriseringen, een houten vloer die met het getrappel van de voeten meedanste en zware houten balken aan het plafond die het kinderkabaal braken.

Opnieuw rinkelde de bakelieten telefoon. Lange hallen galmden door de hal.

Selina nam de laatste trede met een sprongetje en klemde met haar hand de kraag van haar blouse dicht tegen de vrieskou die ineens vanuit de gang leek op te stijgen. De deurmat en een deel van de vloer, zag zij, waren bestoven door stuifsnieuw die de wind onder de deur door naar binnen had geblazen. Waar kwam deze weersomslag opeens vandaan? Begin van de middag, toen haar inwonende zusje Anne met haar vriendinnen naar Nijmegen vertrok, was er nog geen wolkje aan de lucht. Selina schuifde naar de voordeur, wreef met de palm van haar hand de condens van het raampje en tuurde naar buiten. Een gitzwarte hemel lichtte glinsterend op door de ontelbare sneeuwvlokken die ertegen afstaken. Het leek alsof het sterren regende.

Weer klonk een lange haal van de telefoon, gevolgd door de stem van haar moeder.

‘Linaaaaa...’

Op straat, zag ze, lag de sneeuw op sommige plekken al een halve meter hoog: een woestijnlandschap van sneeuw, dat eindigde bij de gietijzeren fabriekspoort van Jansen de Wit, die eruitzag als een witbestoven wafel. Deze grootfabrikant van kousen en sokken, in de volksmond De Sok genoemd, met inmiddels een internationale afzetmarkt, had in de jaren twintig zijn zweetpoten aan de grond gezet in Schijndel. Een kolos van baksteen, hier en daar onderbroken door getraliede raampjes, als sleetse plekken in een sok die nodig gestopt moest worden. Deze fabriek, waar het halve dorp

werkzaam was, lag schuin tegenover het ouderlijk huis van de Thijsens; het huis dat altijd het familiehuis was gebleven, het huis waar Selina's broers en zussen met hun hele kinderschare en aanhang steeds weer naar terugkeerden.

'Lina! Nondeju, pak die verrekte telefoon onderhand eens op!'

De stem van moeder Jaantje klonk nu dwingend. Ze draaide zich om en was in drie stappen bij de telefoon. Nadat ze de hoorn van de haak had genomen en het bericht in brokstukken had doorgekregen, was alles ineens anders. Nog voordat ze naar haar moeder in de woonkamer ging, draaide ze als vanzelf het telefoonnummer van de fabriek aan de overkant en vroeg met schorre stem naar haar broer Antoon.

Meteen na dat telefoontje van zijn oudste zus vertrok Antoon van de werkplaats. Normaal gesproken liep hij aan het eind van een werkdag zingend door de poort naar buiten, 'de hel' achter zich latend. Elke dag om vijf uur in de ochtend moest hij die hel binnengaan, waar de machines stampend en dreunend de maat sloegen van de dagelijkse arbeid. Breien en opsteken en opsteken en breien. Dag in, dag uit.

Inmiddels hadden die dagen zich tergend traag maar onvermijdelijk aaneengeregen tot ruim drie decennia. Heel even, aan het eind van de lagere school, droomde hij ervan dat hij misschien naar het gymnasium mocht. Antoon was de beste van de klas, maar hij stond op de laagste sport van de Schijndelse maatschappelijke ladder, waarvan de hogere sporten met

het geld van kousen en het goud van Bolsius-kaarsvet bekleed waren. Omdat de wettelijke leerplicht bij dertien jaar ophield, was voor verdere scholing een flinke zak geld nodig. Voor één van de kinderen Thijsen was een gemeentelijke beurs beschikbaar, kregen de Thijsens van een ambtenaar te horen. Op een dag haalde de ambtenaar Antoon uit zijn droom door simpelweg te schrijven dat om onverklaarbare redenen de toegezegde gelden helaas niet beschikbaar waren.

En dus liep hij al dertig jaar door deze fabriekspoort en hoezeer hij deze kousen- en sokkenhel ook vervloekte, hij was vele malen liever rechtsomkeert weer naar binnen gelopen dan nu de straat te moeten oversteken naar het huis waar zijn zusje en moeder ontredderd op hem wachtten. De woorden van Selina door de telefoon gonsden in zijn hoofd. Met horten en stoten.

‘... ongeluk... Uden... Anna Deleider en Helena Krielaars dood... ons Anne nog in leven...’

Terwijl hij het plein overstak, kon hij door de hevige sneeuwval amper zien waar hij liep. Het sneeuwde zo hard dat zijn voetstappen vrijwel direct weer verdwenen onder de vallende vlokken. Toch meende hij door het sneeuw gordijn heen zijn zusje Margriet aan de overkant te zien staan. Antoon riep haar, maar ze hoorde hem niet. Hij zag nog net hoe ze wegsnelde en de andere kant opliep, weg van Selina's huis.

Margriet kreeg het bericht op het moment dat ze al met haar jas aan klaarstond om naar de kerk te gaan, waar een huwelijksinzegening van twee jonge Schijn-delaren op het program stond. Elke gelegenheid – rouw